

Сонько С.П.

канд.геогр.наук, доцент

Криворізький економічний

інститут КНЕУ

СУЧАСНА ГЕОГРАФІЧНА КАРТИНА СВІТУ І МІСЦЕ В НІЙ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Побудова наукових картин світу традиційно вважалась філософською проблемою, а, отже, тією, що не має відношення до науки [5,21]. Сучасний методологічний “прорив” географії у постнекласику (В.Пашенко, П.Щищенко, О.Ковальов та ін.) і відбувається, найскоріше завдяки дослідженню категорій, які раніше вважались суто філософськими, а сьогодні плідно досліджуються географами. Більше того, методологічна криза всього сучасного природознавства, спричинена неспроможністю вирішення саме глобальної екологічної проблеми [5,32-33] і пояснюється відсутністю у постановці цієї проблеми симбіозу з онтологічними науками, передусім, з філософією та синергетикою, які і лежать в основі побудови наукових картин світу.

Концепція тотальності, або холістичного (цілісного) бачення географічної реальності начебто намічає головні напрямки її коректної постановки, але, на нашу думку, аспекти участі в такому холізмі географічного простору, як важливої природознавчої категорії – вимагають подальшої розробки. Поглиблення загальнонаукових уявлень про роль географічного простору, як носія фізичних взаємодій, гравітації, ландшафто- та морфогенезу, процесу взаємодії природи і суспільства, сучасної глобалізації та постіндустріалізму і багато чого іншого, здійснюваного у Природі і усвідомлюваного Людиною, спонукають до побудови *власне географічної картини світу*. Саме в ній повинна розкритись всеохопність категорії географічного простору на підставі застосування ідеї тотальності або географічного холізму. Крім того, сьогодні в цьому є нагальна потреба ще і тому, що ранішні намагання це зробити відносяться до радянських часів, коли внесок ідеологічної компоненти в теорію географії був досить значний (“Мир географи”, “Природа и цивилизация”, “От проблемы к цели”, “От Страбона до наших дней”). Розробка географічної картини світу, на нашу думку, повинна поєднати теоретичні пошуки географів (В.Пашенко, О.Топчієв, О.Ковальов та ін.) і забезпечити методологічний внесок у фундамент всього природознавства. Географи повинні нарешті змінити позицію у ставленні до екологічної проблеми з мрійливо-спостережливої на войовничо-конструктивну.

Значне місце у картинах світу посідають наукові парадигми, згідно з якими і формулюються певні теорії і гіпотези. Відтак, намагання до побудови географічної картини світу виникло у автора не випадково, а є логічним продовженням попередніх напрацювань щодо розробки нової парадигми суспільної географії [25,27,28,29]. Тим більше, що попередні спроби викласти географічну картину світу в річищі нової парадигми у незвичній віршованій формі [27], здебільшого залишились не зрозумілими...

Багато з методологічних новацій у вітчизняній географії логічно замикаються на коректній постановці проблеми взаємодії природи і суспільства (теоретичний аспект) і вирішенні глобальної екологічної проблеми (прикладний аспект). Сучасні, здебільшого марні намагання поставити і вирішити ці проблеми в межах існуючих наукових парадигм сіють глибокі сумніви щодо життєздатності останніх. Незважаючи на глобальні форуми у Ріо-де-Жанейро і в Йоханесбурзі глобальна екологічна проблема лише загострюється, загнана у глухий кут ідеєю охорони природи. Здається, це як раз та критична точка, та межа, після якої вже треба шукати відповіді не на традиційне для природознавства запитання “як?”, “яким чином?”[5,19], що географія сумлінно робила по сьогодні, а, саме, на запитання “чому?”. Відтак, “мова” таких пошуків зовнішньо здається не раціональною, а почуттєвою[5,45-47], що автоматично відкидає подібні напрацювання до “дискусійних”, “постановочних”, “декларативних”. Розробка методологічних проблем, принаймні у географії, ще не стала конче необхідною і, найскоріше, дана стаття знову опиниться у рубриці “Запрошуємо до дискусії”.

“Розмитість” методологічних орієнтирів географічної науки щодо коректної постановки і вирішення глобальної екологічної проблеми, відсутність єдиного теоретичного стовбура, який би забезпечив холістичне бачення цієї проблеми, а також витікаюча з цього необхідність пошуку екологічно толерантного шляху подальшого розвитку України і визначили **актуальність пропонованого дослідження**.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зміст, тематична спрямованість і мета дослідження тісно пов'язані з “Порядком Денним на XXI століття” (Ріо-де-Жанейро,1992), “Підсумковою декларацією Всесвітнього форуму в Йоханесбурзі”(2002 р.), з Законом України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 - 2015 роки”, зокрема, Розділ III., пункт 11, в якому оговорюється проведення фундаментальних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження методологічних аспектів коректної постановки і подальшого вирішення глобальної екологічної проблеми з-за її міждисциплінарності неодмінно спонукають до аналізу результатів досліджень не лише географів [1,3,8,31,33], а й природознавців [6,7,17,18], екологів [4,7,14,24], істориків [20],

філософів [2,9,12,19,32]. Найлогічнішим є те, що досягнення масштабності цієї проблеми найчастіше зустрічається сьогодні на теренах філософії [2,12,21], синергетики [11,15], рідше - екології [4,7,14] і все частіше – географії [1,8,13,22,25,28,31,33]. Пропоноване дослідження є намаганням посилити географічні позиції у постановці і вирішенні глобальної екологічної проблеми, шляхом обрису головних контурів географічної картини світу, що автор робить протягом тривалого часу у ряді публікацій [25,27,28,29,30].

Відтак, *автор ставить перед собою задачу* – намітити шляхи коректної постановки глобальної екологічної проблеми в річищі побудови географічної картини світу і зробити внесок тим самим у розробку стратегічних трендів подальшого розвитку України в екологічно нестабільному, постіндустріальному та глобалізованому світі.

Новизна пропонованого дослідження полягає в тому, що вперше робиться спроба на підставі географічного холізму побудувати сучасну географічну картину світу, в якій глобальна екологічна проблема розглядається в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності з антропогенними спотвореннями географічного простору.

Методологічне або загальнонаукове значення пропонованого дослідження, полягає в посиленні теоретико-методологічних позицій сучасної географії (зокрема суспільної) і в затвердженні її фундаментального статусу. На думку автора, загальнонаукова проблема взаємодії природи і суспільства може лише тоді конкретизуватись у виважених концепціях природокористування, коли до цих концепцій буде включено категорію географічного простору з урахуванням його якісної видозміни. Саме участь цієї категорії в теоретичних спробах постановки і вирішення глобальної екологічної проблеми і визначили *невирішену раніше частину цієї загальної проблеми*.

Коректна постановка глобальної екологічної проблеми можлива, на думку автора, лише в межах соціо-природних систем, які розвиваються в географічному просторі з часу його активного освоєння Людиною [19,28]. Головний зміст авторського доробку, постановка головної проблеми і вирішення поставлених задач укладаються в наступні теоретичні положення:

1. Від'ємність природокористування, або виникнення і загострення так званої “глобальної екологічної проблеми” є прямим і головним наслідком впливу світових міст на географічний простір. Це положення ґрунтується на результатах дослідження головних трендів освоєння людиною географічного простору і передбачає відповідне розуміння географічного та історичного процесу [25,28]. Географічний процес – це якісне структурно-речовинне перетворення земної поверхні в результаті свідомої діяльності людей, спрямованої на ускладнення організації людської популяції, завдяки структуризації географічного простору. Сучасний стан цієї динаміки, простежуваної в

історичній ретроспективі характеризується постійним його ущільненням, спричиненим розширенням полів впливу світових міст [16,23,28].

Історичний процес, який згідно сучасних джерел вважається співставним з геологічними процесами [19], розуміється як постійна просторово-часова взаємодія і взаєморозвиток двох головних його учасників – Природи і Суспільства. З різних за просторово-часовою суттю, або “розведеністю” в часі і просторі станів природи і суспільства виходять пошуки і знаходження специфічного екотопу Людини і вивчення його просторової еволюції.

З суспільно-географічних позицій реальним і віртуальним інтегратором взаємодії Природи і Суспільства є географічний простір, як поєднуючий початок всього, що розвивається на поверхні планети (географічний холізм). При дослідженні головних трендів необхідно зосередитись на вивченні логіки всього процесу взаємодії природи і суспільства, причому не з часу виникнення “цивілізації”, а з початку активного входження “Homo sapiens” в обмінні речовинно-енерго-інформаційні процеси біосфери [17,18,32,33]. Системну єдність природи і суспільства треба шукати у більш високих просторових вимірах, в яких формується нова система - матеріальне утворення, яке має властивості, відмінні від двох окремо взятих і механічно припасованих одне до іншого “природи” і “суспільства”[22,28].

2. Головна причина виникнення і загострення глобальної екологічної проблеми криється в різних швидкостях розвитку природи і суспільства у планетарному просторі. Синтетичне узагальнення плину географічного та історичного процесу дозволяє зробити висновок, що результат цієї різниці, згідно з релятивною концепцією часу, обов’язково “відкладається” у географічному просторі переважно антропогенними структурами.[28] Зокрема, той або інший тип просторової організації сільського господарства може чинити прямий екологічний вплив на агроландшафти [25]. “Світові міста” здійснюють екологічну регіоналізацію поверхні планети, переносючи прикордонні конфлікти, спрямовані на регулювання енерго-речовинних потоків з кордонів своєї території (хінтерландів) на кордони свого глобального інформаційного впливу [29]. Звідси логічно вибігає пошук точки просторово-часової “рівноваги” - неоліт – початок виникнення виробничого відтворювального господарства [19,20,28]. Дотепер всі господарські природоперетворюючі дії були безкомпромісно спрямовані на від’ємний тип споживання природних ресурсів, що відповідно утворило певні типи територіальних структур – міста, агроландшафти, комунікації. Це твердження в цілому описує існуючу екологічну та просторову парадигму. Для конструктивного вирішення “глобальної екологічної проблеми” необхідно знайти такі ділянки географічного простору, в яких

відбита різниця швидкостей природи і суспільства і надалі поступово їх зменшуючи привести у необхідні співвідношення, що стане першим кроком до поступової зміни екологічної парадигми через зміну просторової парадигми [25,28].

3. Однією з головних умов ноосферного розвитку повинна бути така зміна структури і функцій природних екосистем, яка залишає їх здатними до самовідтворення. Нове усвідомлення екологічного змісту сучасної просторової організації суспільства обумовлює обґрунтування особливого місця і конструктивної участі суспільної географії в дослідженні процесу ноосферогенезу, що знаходить втілення у розробці найбільш фундаментальних світоглядних методологічних підходів до вивчення взаємовідносин природи і суспільства [25,28]. Всі країни, етноси, спільноти є учасниками одного глобального процесу – ноосферогенезу, висхідна логіка якого логічно і накреслено поєднує їх на шляху до розширення екологічної ніші всієї популяції. З географічних позицій прагнення до стану ноосфери з плином процесу ноосферогенезу повинне здійснюватись Людиною в просторових межах соціо-природних систем - таких синергетичних взаємосполучень природних і соціальних компонентів, які розвиваються за власними законами, що відмінні від законів розвитку природи і суспільства, взятих окремо, або механічно припасованих одне до іншого [19,28].

В розуміння соціо-природної системи свідомо вкладається ноосферний зміст, виходячи з припущення, що ноосфера – сфера розуму, яка ще не сформувалась, а процес просторового розвитку соціо-природних систем це процес ноосферогенезу. Крім того, ноосферний стан – це, додержання принципу граничної достатності, або досягнення умовної межі відтворювальної здатності природних екосистем (“екологічний ресурс”[7,14]), пройшовши через яку людство наражається не небезпеку самознищення [25].

4. Цивілізація є певною матеріально-енергетичною системою і з суспільно-географічних позицій являє собою соціо-природну систему, просторовий зміст якої, а, відтак, і розвиток, уявляється у формуванні на будь-яких територіях, населених людьми, таких просторових одиниць, які змістовно являють собою екосистеми і мають подвійний характер кордонів, які ніби “плавають” в просторі. Подвійний характер кордонів виходить з подвійної природи людської екосистеми (в трофогенному і етногенному її розумінні)[22], але це поєднання не механічне, а генетичне (або емерджентне), оскільки людина як вид *Homo Sapiens*, екологічно трансформує ландшафт, надаючи його ділянкам екологічно значимих функцій. Ці екосистеми поєднують в собі антропічну і соціальну природу людини. Усвідомлення просторової суті таких екосистем лежить в річищі предмету економічної (суспільної) географії [28]. Осягнення напрямків

освоєння людством поверхні планети в річищі загальноприйнятої дотепер концепції цивілізаційних систем – як первинних просторово-часових одиниць ноосферогенезу – недостатнє. Це лише певні ракурси в яких вивчається історія [17].

З екосистемних позицій на будь-якій території земної кулі в процесі розвитку виду *Homo Sapiens* утворюється його екотоп, структурно-функціональними рисами якого є по-перше, докорінна видозміна речовинно-енергетичних потоків природних екосистем; по-друге, глибока зміна просторових рис екотопу, яка обмежена найсуттєвішим компонентом природного ландшафту – рельєфом. Таким екотопом (первинною ноосферною одиницею) є агроекосистема – форма просторового буття Людини, насичена екологічним змістом [25,30]. Саме еволюція агроекосистем та їх природних і економічних кордонів з подальшим утворенням урбо- та інфраекосистем відбиває еволюцію екосистеми людини і дозволить вже сьогодні прогнозувати головні тренди подальшої взаємодії природи і суспільства.[8,28,29].

5. Одне з головних ноосферних положень екології Homo Sapiens полягає в тому, що незважаючи на докорінну, передусім просторову, видозміну своєї екологічної ніші, цей вид є рівноправним учасником природного речовинно-енергетичного кругообігу. Розширення меж своєї екологічної ніші сталося за рахунок випередження в часі природних процесів (пастки для часу) і просторової трансформації свого екотопу (пастки для простору). Крім того, просторово-часова трансформація значним чином підвищила ступінь планетарної ентропії, чим пояснюється сучасний інформаційний бум [28].

Екологічний феномен популяції людини полягає в тому, що нежива (косна) речовина, взята із природи, в переважній своїй ваговій більшості свідомо виключається нею з організмowego рівня і виводиться на рівень спільного споживання всією популяцією. Саме на етапі переходу від організмowego на популяційний рівень завдяки технічно-культурно-перетворювальній діяльності людини з залученням нею косної речовини біосфери формується “уречевлена інформація” у вигляді “споживчих вартостей”. Відтак, *Homo Sapiens* в процесі своєї життєдіяльності в біосфері Землі утворює ідентичні за екологічними ознаками з іншими видами едафічні (просторові) одиниці - екотоп, екологічну нішу та ареал поширення і приймає таку ж саму участь у харчових ланцюгах займаючи свій трофічний рівень в докорінно просторово перебудованих, але природних екосистемах. “Екотоп” людини виходить за межі організмowego рівня організації виду і обіймає популяційний і навіть екосистемний рівень. В зв’язку з цим, логічніше говорити про *екологічну нішу з нечітко визначеними просторовими межами*. Так, якщо у інших видів відстежити межі означених едафічних одиниць досить легко, то *Homo Sapiens* вже давно сформував межі свого “поширення” в складному багатомірному просторі,

свідченням чого сьогодні є поки що незбагнений феномен інформатизації і переводу більшості галузей людської діяльності у віртуальний (n-мірний, а, отже, полишений звичних площинних меж) простір.

Екосистемний підхід до вивчення багатьох планетарних процесів допоможе дослідити механізм цивілізаційних впливів регіонального і глобального рівнів. Виходячи з аналізу головних розбіжностей між природними і агроекосистемами [28,30], вважати агроекосистему неприродною (“напівприродною”, “комбінованою”, “штучною”, “антропогенною”, “техногенною”), ґрунтуючись на наявності “другої природи” Людини немає ніяких підстав. Всі екосистеми, а, передусім антропоекосистеми (або ноосферні [28]) – “першоприродні”.

6. Наближення сучасного розвитку України до сталого повинне здійснюватись в просторових межах агроекосистем, які утворюють модифіковану екологічну нішу Людини. Невизначеність головних орієнтирів концепції сталого розвитку, яка в сучасному прояві передбачає несправедливий поділ “цивілізованими” країнами території земної кулі за екологічними функціями [29], змушує шукати шляхи подальшого поступу України в напрямку “сталості” зовсім на інших теренах. Пошуки власної вітчизняної концепції сталого розвитку виходять з висновку що до нагальної потреби методологічно розділити ідею досягнення ноосферного стану соціо-природних систем (сталого розвитку) і ідею охорони природи [28].

На підставі висунутого автором і доведеного в ранішніх публікаціях [27,28,30] припущення про те, що людство “взяло у природи в борг час”, на який воно її випереджає в процесі свого розвитку, робиться висновок про вибір свого – суто індивідуального шляху, який має повернути людську спільноту до одного з перших етапів антропогенезу [17,28]. Як такий шлях пропонується розвиток агроекосистем, в яких як в соціо-природних системах формуються два типи кордонів об’єктивні (природні) та суб’єктивні (суспільні, економічні) [28]. Саме з цього походить необхідність “вписання” адміністративно-територіального поділу в кордони соціо-природних систем - агроекосистем, оскільки саме тоді хорологічний зміст взаємодії природи і суспільства буде наближено до оптимального.[3,27,28]. Як можливий варіант такий адміністративно-територіальний устрій пропонується на прикладі Харківської області [27].

7. Можливим шляхом узгодження взаємного розвитку (гармонізації, соціо-природної взаємодії) може бути просторова ротація функцій агро- і урбоекосистем. Таку свідому (підвладну людині) ротацію слід починати при досягненні великим мегаполісом, в центрі якого лежить місто із світовими функціями, такого стану, який відповідає ролі абсолютного деструктора біосфери [27]. Така просторова ротація

втілюється в двох взаємозалежних процесах – з одного боку збільшення загальної площі агроєкосистем з відповідним збільшенням загальної кількості сільського населення, з другого боку – зменшення загальної кількості населення великих міст з відповідним свідомим “гасінням” їхніх світових функцій. Покладаючи в перспективну екосистемну динаміку людської популяції формування матеріально-речовинних і інформаційних потоків, втілених у відповідних просторових процесах, розроблена концептуальна логіко-просторова ідеальна (гранична) динамічна модель соціо-природної взаємодії[28].

В розроблений моделі найбільша дисперсність виноситься на периферію (у “біосферні вікна” за О.Топчієвим [31]), що в цілому відповідає такому стану динаміки популяції, який спостерігається у інших видів. При цьому головний напрямок взаємодії природи і суспільства докорінно змінюється з антропоцентричного на адаптований. Логічно похідним від розробленої моделі є намагання знайти ноосферні критерії типології країн світу, бо в подібних сучасних типологіях відсутній найголовніший ноосферний критерій – глибина впливу окремих країн (шляхом формування певних інформаційних потоків) на екосистеми планети [13]. Виділяється три групи критеріїв – екологічні, просторові і еколого-просторові [28], які обумовлюють інші підходи до розрахунку такого показника як ВВП, який і досі традиційно ґрунтується на моделі ресурсовід’ємної економіки. Зовсім нового змісту набуває показник ноосферної ефективності, який передбачає таку оптимізацію природокористування, яка б визначалася не прагненням до кінцевого результату – кількості продукції, виробленої за одиницю часу, а прагненням до певної якості природного середовища.

8. Інформаційний вплив світових міст переструктурує географічний простір у напрямку більшої кристалізації окремих його осередків, а сучасна інформатизація не лише не зменшує, а, навпаки, сприяє утискаючому географічному простору, завдяки збільшенню ентропії. В річищі теорії суспільної географії найбільш загальним наслідком з цього положення є інтерпретація сучасних просторових процесів згідно з концепцією ноосферних екосистем. Зокрема, розвиток просторових соціо-природних систем передбачає включення їх (імовірно, поза межами цивілізацій) в загальну схему парадигми природничої історії [28]. З урахуванням тих докорінних змін, які накладає інформація на просторовий розвиток людства [9,33,34], найскоріше на зміну існуючої просторово-часової парадигми найближчим часом повинна прийти інформаційно-просторово-часова парадигма суспільної географії, головні ознаки якої визначені автором [28].

Наведені в попередніх роботах [16,23,28] ознаки ущільнення географічного простору завдяки інформаційному впливу світових міст описують більше макропросторовий рівень просторових процесів. На мезопросторовому ж рівні їхній прояв дозволяє по новому

поглянути на теорію економічного районування і концепцію енерговиробничих циклів, теорію центральних місць В.Кристалера, та напрямок і загальну логіку географічного поділу праці. Згідно отриманих висновків економічні райони – це ті ж самі ідеальні еталонні просторові моделі, до яких територіальні процеси, (спонукувані інформаційним насиченням географічного простору), весь час прагнуть, але в дійсності ніколи не досягнуть такого стану[27]. Саме ринкова економіка наближає процес економічного районування (і як результат – формування економічних районів) до природних процесів. При цьому найголовніша відзнака “природності” районування – конкуренція. Ядра економічних районів в умовах ринкової економіки повинні виділятися не за сполученням галузей в головних осередках, а за “вагою” цих осередків, і, передусім, за розміром населених пунктів, що утворюють промислові вузли, промислові агломерації та ін., тобто, наближення головного змісту всіх просторових процесів до теорії центральних місць В.Кристалера[27], але з переважанням не обслуговуючої а інформаційної функції в сформованих центральних місцях.

9. Сучасні трансформації галузевої структури господарства, що відбуваються у світовій економіці, і які багато в чому залежать від інформаційного буму, який охопив всі сфери і галузі, поступово призведе до зміни генерального напрямку процесу територіальної організації господарства. Модифікуючи теорію ЕВЦ до сучасних умов, треба очікувати формування нової групи ЕВЦ – технологічно-інформаційних, тобто тих, які орієнтуються на наукову базу та висококваліфіковані трудові ресурси. Особливістю таких “ЕВЦ” буде те, що виробничі зв’язки між їхніми галузями будуть набувати форму інформаційних, а самі галузі поступово стануть відчуженими від ресурсного наповнення території. Головною ознакою таких ЕВЦ є те, що як на вході так і на виході замість звичайних сировини та енергії стоїть інтелектомістка продукція, або уречевлена інформація, властивості якої [27] руйнують традиційні уявлення про орієнтацію традиційно “важких” галузей на сировину, споживача і навіть на дешеву робочу силу. Найголовніша ознака формування таких ЕВЦ – виключення матеріало-, енерго- та середовищномістких виробництв із територіальних поєднань галузей. Роль інших галузей в інформаційно-спрямованих “ЕВЦ” також докорінно міняється - традиційні “важкі” галузі з “районоутворюючих”, “базових” поступово перетворюються на обслуговуючі. Нові інформаційно-технологічні ЕВЦ опосередковують географічний простір на макрорегіональному та навіть на глобальному рівні з наступною конкретизацією на локальному. І вже потім відбувається подальше “вписання” виробництв у географічний простір згідно традиційних веберівських “орієнтацій”. Цей висновок є прямо похідним від викладеного вище бачення динаміки людської популяції, яка вже давно вийшла за межі

своїх регіональних екотопів і активно завойовує глобальну і навіть ближньокосмічну екологічну нішу. Таким чином, змінюється генеральний напрямок процесу територіальної організації господарства, оскільки цей процес починається не з мікрорівня і притаманних йому матеріально-енерго-речовинних компонентів (родовища корисних копалин, палива та ін.) як раніше, а з мезо- чи навіть макрорівня (середньо- та високорозвинута країна, регіон світу) і з подальшим залученням до виробництва інформаційних властивостей географічного простору – екологічності, ергономічності, валеологічності, телекомунікаційності, а в перспективі і еніологічності. В свою чергу це поступово призведе до зміни пріоритетності факторів розміщення господарства.

Головні висновки. Наведені положення в загальних рисах описують сучасну географічну картину світу, побудовану на засадах географічного холізму. Головним методологічним наслідком авторських розробок є поновлене тлумачення філософії історії, яке допоможе визначити сучасні тенденції розвитку України на складному перехідному етапі її історії. При цьому розуміється “перехід” не до ринкової економіки, який в цілому вже, здійснено, а входження до глобалізованого світу, жорсткі умови якого передбачають закріплення за нашою державою статусу аграрно-сировинного придатку і місткого ринку для контрабандної продукції[29]. До головних, методологічних висновків спонукає авторське історіософське бачення взаємодії природи і суспільства, викладене в [28]:

- Сучасна географічна картина світу, викладена в статті, описує загальні риси і головну логіку опанування людиною географічного простору в процесі ноосферогенезу.
- Виходячи з цієї логіки цивілізаційно-стадійний розгляд історичного процесу є методологічно сумнівним, оскільки не ставить під сумнів антропоцентристську позицію людини як в аспекті споживання планетарних ресурсів, так і у аспекті ноосферної оцінки такого споживання.
- Розглядати філософію історії коректніше не в схемах циклічного, або полілінійного процесу, а такого, що відповідає поступово-еволюційному розвитку в категоріях парадигми природничої історії – як уособлення і головний алгоритм розвитку процесу життя на планеті [32].
- Необхідне нове, згідно з усвідомленням концепції ноосферних екосистем, бачення історіософії. Критерії періодизації – просторово-часовий розвиток агроєкосистем як головних первинних ноосферних одиниць обіймання людством географічного простору.
- Подальше полярне протистояння “традиційних” та “техногенних” цивілізацій (між якими стоїть України) в умовах збільшуваного утискання географічного простору

обов'язково виведе людство на два шляхи свого подальшого розвитку - один – наближений до сталого - традиційний, інший – пасіонарний або космічний. Остаточне визначення позиції України щодо віднесення своєї території в ту чи іншу групу країн допоможе визначити головні тренди її подальшого розвитку.

Головні перспективи. Урахування означених історіософських, а також суспільно-географічних положень допоможе у розробці реалістичної вітчизняної концепції “входження” України на зломі тисячоліть в нову епоху глобалізації та постіндустріалізму.

Література.

1. **Багров М.В.** Региональная геополитика устойчивого развития.- К.:Либідь,2002.- 254 с.
2. **Гиренок Ф.И.** Экология, цивилизация, ноосфера./Отв.ред.ак. АН СССР Н.Н.Моисеев.- М.:Наука,1987.- 98 с.
3. **Голіков А.П.,Сонько С.П.** Адміністративно-територіальний поділ області в зв'язку з розв'язанням екологічних проблем сільського господарства.//Доповіді VI з'їзду Географічного товариства УРСР- К.:Вища школа, 1990.-С.235-236.
4. **Голубець М.А.** Екосистемологія.- Львів:Поллі,2000.- 256 с.
5. **Горелов А.А.** Концепции современного естествознания.-М.:Владос,1999.- 512 с.
6. **Горшков В.Г.** Физические и биологические основы устойчивости жизни./Отв.ред.К.С.Лосев.- М.:ВИНИТИ,1995.-470 с.
7. **Данилов-Данильян В.И.,Лосев К.С.** Экологический вызов и устойчивое развитие.-М.,2000.- 415 с.
8. **Ковалев О.П.** Регіональний розвиток: погляд на сто років вперед.//Регіональні перспективи,№7-8,2003.-С.3-11.
9. **Коштов В.В.** Информационные системы и феномен жизни.- Тбилиси, 1998./www./http.bibl.ru.
10. **Кузнецов О.Л., Кузнецов П.Г., Большаков Б.Е.** Система Природа-Общество-Человек. Устойчивое развитие. М.,-Дубна,2000,390 с.
11. **Ласло Э.** Век бифуркаций.//Путь,1995,№7,с.3-129.
12. **Лєсков Л.В.** В поисках решателя проблем.//Геоинформатика,№2.-М.,2002.- С.33-38.
13. **Лісовський С.А.** Економіко-географічні і екологічні підходи до визначення передумов переходу до сталого розвитку.// Український географічний журнал - 2000, № 1.-с.30-35.
14. **Лосев К.С.** Экологические проблемы и перспективы устойчивого развития России XX1 в.- М.,2001.
15. **Малинецкий Г.Г., Потапов А.В.** Современные проблемы нелинейной динамики.М.,2000.- 335 с.
16. **Мироненко Н.С., Сорокин М.Ю.** Факторы сжатия географического пространства. // География.- 2001.-№48.- <http://geo.1september.ru>.
17. **Моисеев Н.Н.** Современный антропогенез: цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ.// Вопросы философии.— 1995.— №1.— С.3—30.//Официальный сайт института философии РАН.-[http://www.philosophy.ru/Antropology and Cultural Studies.htm](http://www.philosophy.ru/Antropology%20and%20Cultural%20Studies.htm).
18. **Моисеев Н.Н.** Универсум.Информация.Общество.-М.,2001- 199 с.
19. **Олейников Ю.В, Оносов А.А.** Ноосферный проект социоприродной эволюции. .//Официальный сайт института философии РАН.-[http://www.philosophy.ru/Antropology and Cultural Studies.htm](http://www.philosophy.ru/Antropology%20and%20Cultural%20Studies.htm).
20. **Павленко Ю.** Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. К.:Либідь,1996.- 358 с.
21. **Прангишвили И.В.** Системный анализ и общесистемные закономерности.-М.,2000.-521 с.
22. **Ретеюм А.Ю.** Земные миры.-М:Мысль,1987 – 271 с.
23. **Розачев С.В.** Закон сохранения географического пространства, или быстро хорошо не бывает. // География.-2002.-№10.- <http://geo.1september.ru>.
24. **Сельськогосподарські екосистеми.** /Под ред. Ю.Одума.-М.:Агропромиздат,1987.- 223 с.
25. **Сонько С.П.** Географічна інтерпретація доповідей Римському клубу.// Український географічний журнал. №1, 2003.- с.55-62.

26. **Сонько С.П.** Географічні знання в економічному вузі.// Український географічний журнал. №3, 1996.- С.23-29.
27. **Сонько С.П., Кулішов В.В., Мустафін В.І.** Ринок і регіоналістика.- К.:Ельга,2002.- 360 с.
28. **Сонько С.П.** Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. К.:Ніка Центр.- 287 с.
29. **Сонько С.П.** Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства.// Країни і регіони на шляху до збалансованого розвитку.- Київ-Капітанівка, червень,2003.
30. **Сонько С.П.** Экономико-географическое исследование агропромышленной интеграции в связи с решением экологических проблем Северо-Восточной Украины (Харьковская область).- Дисс.... канд.геогр.наук.11.00.02- М.МГУ,1990.
31. **Топчиев А.Г.** Геоэкология: Географические основы природопользования.- Одесса: Astroprint.- 392 с.
32. **Хруцкий К.С.** Введение в космическую (универсальную) антропологию. Официальный сайт института философии РАН.-[http://www.philosophy.ru//Antropology and Cultural Studies.htm](http://www.philosophy.ru//Antropology%20and%20Cultural%20Studies.htm)
33. **Швебс Г.И.** Введение в эниогеографию. Книга 2.Эниоземлеведение.- Одесса: Изд-во Одесского ун-та,2000.- 229 с.
34. **Юзвизин И.И.** Основы информациологии.-М.:Высшая школа,2001- 445 с.

Криворізький економічний інститут Київського національного економічного університету